

Кампания

**на Института за български език – БАН
и вестник „Аз-буки“**

Кампанията на Института за български език към Българската академия на науките „Написаното остава. Пиши правилно!“ се провежда в подкрепа на овладяването на съвременния български правопис и насърчаването на правописната грамотност. В рамките на инициативата се организират занимателни езикови игри, включително в интернет, поддържа се страницата „Езикови справки“ във „Фейсбук“ и „Твитър“, както и интернет справочник със същото име, провеждат се срещи и семинари с учители по български език и ученици.

Част от кампанията е също рубриката с материали по актуални езикови въпроси „Написаното остава. Пиши правилно!“ във вестник „Аз-буки“.

Поради големия читателски интерес материалите от рубриката се препечатват в сп. „Педагогика“.

Повече информация за кампанията „Написаното остава. Пиши правилно!“ може да намерите на интернет страницата на Института за български език – БАН.

*The Written Word Remains. Write Correctly
Написаното остава. Пиши правилно*

СИЛИКОНОВА ДОЛИНА ИЛИ СИЛИЦИЕВА ДОЛИНА?

През последните години срещаме в паралелна употреба две различни названия на известното средище за развитие на високи технологии в американския щат Калифорния: *Силициева долина* и *Силиконова долина*. В по-широк смисъл с тези съчетания се назовава и високотехнологичен център изобщо (срв. *израелската Силициева долина*; *наричат България „Силиконовата долина на Европа“*; *бъдещата Силиконова долина на Русия*).

Силициева долина и *Силиконова долина* са преводи на английското наименование *Silicon Valley*, което означава „**Силициева долина**“. Названието е мотивирано от това, че в средата на миналия век в индустриалния регион в Южна Калифорния с център Пало Алто, където се намира и Станфордският университет, се концентрират изследователски центрове и компании от областта на електрониката и компютърните технологии – област, в която широка употреба за направата на различни компоненти намира химическият елемент **силиций**.

Точното съответствие на английското наименование *Silicon Valley* в нашия език е **Силициева долина**. *Силиконова долина* е неправилен превод, който се дължи на смесване на графично близките английски думи *silicon* ‘силиций’ и *silicone* ‘силикон’. Роля за насаждането му несъмнено играе практиката в печатните медии и интернет, където съчетанието *Силиконова долина* е често употребявано, срв. *Група висши руски представители ще посети редица големи компании, намиращи се в Силиконовата долина*. (в. „Дума“); *Кредитната криза надвисна и над Силиконовата долина*. (в. „Класа“); *Бордът на директорите очаквано избра външен човек за наследник – ветерана в Силиконовата долина Каръл Барц*. (в. „Капитал“); *Куатроне е най-известният банкер в Силиконовата долина по време на технологичния бум през 90-те години*. (в. „Банкеръ“).

Широкото разпространение на неправилния превод *Силиконова долина* обаче не дава основания да му се признае „право на живот“.

Проф. д-р Диана Благоева

Секция за българска лексикология и лексикография
Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“ – БАН

ИЗВИНЯВАМ СЕ, АКО ВЪПРОСИТЕ МИ ВЕЧЕ СА ОТГОВОРЕНИ

Повод за тази бележка ни дават зачестилите употреби на следните неестествено звучащи конструкции:

Извинявам се за дублираната тема, ако въпросите ми вече са отговорени.

През месеца са съобщени трима ухапани от кърлежи.

Смятаме, че тези „аномалии“ възникват под влияние на английския език. Нека разгледаме синтактичните особености на съответните глаголи в двата езика и особеностите на българския страдателен залог.

Да започнем от пасива. В българския език подложната позиция на изречение в страдателен залог се заема от синтактичната единица, която запълва прякообектната позиция на съответното изречение в деятелен залог: *Човекът чете книга. Книгата е четена (от човека).*

Глаголът *отговоря* (*Той отговори на въпросите*) е непреходен – думата „въпросите“ е непряко допълнение, което се въвежда от предлога „на“. Съответното пасивно изречение е безлично, не може да има подлог, защото глаголът няма пряко допълнение, което да се трансформира в подлог в страдателен залог. Формално причастието се съгласува в трето лице единствено число: *На въпроса бе отговорено (от него).*

Ако се върнем към примерите в началото, ще забележим, че именно това условие не е спазено. Каква е причината? Нека разгледаме първия пример. В английския език глаголът *answer*, който често е преводно съответствие на *отговоря* в конкретното значение, е преходен: *He answered the question. The question was answered (by him).* Лесно можем да си представим как буквалният пренос на английската синтактична конструкция би довел до възникването на недомислици като *Въпросите са отговорени*. Непрякото допълнение се е превърнало в пряко (въвеждащият предлог липсва) по аналог с английския си еквивалент. Ако обаче трансформираме изречението в деятелен залог, лесно ще осъзнаем неправилността на полученото: *Той отговори въпросите*. Аналогичен е случаят и със *съобщя* (*report*), а и с други глаголи, които в употребеното значение изискват непряко допълнение, а английските им съответствия са преходни глаголи.

Овластяването на езици е огромно интелектуално богатство, но „висшият пилотаж“ на езиковата култура предполага уменията за пълноценно използване на родния език.

Гл. ас. д-р Светлозара Лесева

Секция за компютърна лингвистика

Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“ – БАН

МИГРАНТ, ЕМИГРАНТ ИЛИ ИМИГРАНТ?

Във връзка с бежанската вълна у нас и в Европа в българските средства за масова информация все по-често се използва думата *мигрант*. Какво е значението на тази дума и има ли семантична разлика между нея и думите *емигрант* и *имигрант*, с които тя е близка по форма?

Съществителното *мигрант* произлиза от латинската дума *migrans* (с форма за родителен падеж *migrantis*), която е сегашно причастие от глагола *migrare* и има значение ‘преселващ се’. Според *Речник на българския език* в нашия език думата *мигрант* означава ‘човек, който мигрира, т.е. придвижва се и се преселва от едно населено място в друго или от една страна в друга’. Важен признак от значението на думата е свързан с това, че преместването от едно място на друго се извършва с намерение за постоянна промяна на местоживеенето. В зависимост от това дали се придвижва и преселва на друго място в същата държава, или напуска пределите на родината си с цел да се установи в друга страна, мигрантът бива определян съответно като *вътрешен* или *външен*.

Думата *емигрант* се отнася за човек, който е напуснал родината си и живее в чужда страна. Основният признак в значението на тази дума е свързан със статута на съответното лице по отношение на неговата родина, която той е напуснал дълготрайно. В някои случаи държавата – родина на емигранта, се означава с прилагателно име или с предложна фраза към съществителното, срв. примерите: *Български емигранти има по всички краища на света; емигранти от Сирия*.

Думата *имигрант* има значение ‘чужденец, който се е заселил на постоянно местожителство в някоя страна’ и отразява статута на някого по отношение на страната, в която се е установил за трайно местоживеене, срв. *Броят на имигрантите в САЩ все повече нараства*.

Следователно, мигрантът, който е напуснал своята родина с намерение да се пресели трайно в друга страна, може да бъде наречен и емигрант. Когато след някакъв период се установи на постоянно местоживеене в друга държава, той вече става и имигрант (по отношение на тази държава).

Проф. д-р Сия Колковска

Секция за българска лексикология и лексикография
Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“ – БАН

НА ВЪРБА В СРЯДА ИЛИ НА КУКОВО ЛЯТО ЦЪФТЯТ НАЛЪМИТЕ

Дали съществува лято, което се нарича куково, или налъмите са вид цвете? Вероятно ще предположите също, че в сряда някой се е качил на върба да чака КАТ, ако не познавате подчертаните изрази:

Този е страшен мошеник, парите ще ти ги върне на куково лято!

Ще сложиш климатик на тази таратайка, когато цъфнат налъмите, та ти нямаш и пукната пара!

За произшествия без сериозни щети ще дочакаш КАТ на върба в сряда, въобще не си правят труда да идват.

Контекстът подсказва, че тези словосъчетания са по-особени. Те са устойчиви и се наричат фразеологизми. За да ги разбираме, е необходимо да знаем предварително какво означават. Тяхното значение не произлиза от комбинирането на значенията на съставлящите ги думи и обикновено е преносно, образно. Фразеологизмите се използват, за да изразят оценката на говорещия. В примерите по-горе те изразяват подигравка и иронизират неосъществими очаквания. Произходът на фразеологизмите и метафоричният им характер често са неразпознаваеми. Докато фактът, че налъмите са дървени чехли, които няма как да цъфтят, е по-популярен, то фразеологизмите *на върба в сряда* или *на върба в петък* са свързани с познание за църковния календар и това, че Върба/Връбница/Цветница не може да е в сряда, нито в петък, а задължително е в неделя. Произходът на фразеологизма *на куково лято* пък вероятно е свързан с кукерските обредни игри, които винаги се провеждат през зимата. Обърнете внимание, че се пише *кукОво лято*, тъй като прилагателното е образувано от диалектното *кук* (*кукер* или *кукувица*) и наставката *-ов*.

Ако словосъчетанията *на куково лято* или *на върба в сряда* са ви познати и знаете, че означават `никога`, лесно ще забележите, че са взаимно заменяеми. Подобно на думите фразеологизмите могат да имат синоними – други фразеологизми или отделни думи. Със същото значение може да се използват още изразите *когато видиш през крив макарон*; *когато си видиш ушите без огледало*; *когато си видиш гърба* и др.

Владеенето на езиковите детайли е ключ към въздействието. Изборът кой фразеологизъм да използвате, за да уцелите право в десетката, е ваш.

Гл. ас. д-р Мария Тодорова

Секция по компютърна лингвистика

Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“ – БАН

АБВ ПОИСКА ... ИЛИ АБВ ПОИСКАХА...?

В последно време по страниците на електронни или печатни медии често можем да прочетем заглавия, в които името на дадено обединение (партийно или институционално) е в позиция на подлог в изречението, но се „съгласува“ с глаголна форма, която е в 3 лице множествено число, срв. следните заглавия на новини: *Защо Атака искат да превърнат страната в цел на терористите; КТ „Подкрепа“ настояват за още 350 милиона лева за средното образование в бюджета; Заради заемите, които ГЕРБ вземат, държавата задлъжня повече; ПФ подкрепят само въпроса за задължителното гласуване; АБВ поискаха оставката на Плевнелиев*. Намеренията на автора на текста са ясни. Той няма предвид конкретната организация, назована най-често с абrevиатура, а лицата, които членуват в нея, взети като цяло, или представителите (обикновено лидерите) на тази структура. Ние, читателите, лесно „декодираме“ тази информация поради знанието, което имаме за политическата или институционалната организация. Всяка една подобна структура представлява група от хора, обединени от общи интереси, убеждения, цели, задачи, т.е. от лица, които са привърженици на някого или на нещо. Ето защо и текстове като посочените по-горе не будят нашето смущение и недоумение.

Подобно съгласуване между глагола и името, означаващо партия (или друго обединение), обаче противоречи на нормите в българския език. Има три възможности да се избегне този тип грешка.

Първо, глаголът може да се употреби в 3 лице единствено число, тъй като самото име на партията (или организацията), което може да се замени с лично местоимение в 3 лице единствено число (*той, тя, рядко то*), изисква такова съгласуване. Ето как ще изглеждат съответните конструкции: *Атака иска..., КТ „Подкрепа“ настоява..., ГЕРБ взе..., ПФ подкрепя..., АБВ поиска...*

Второ, глаголът остава в множествено число, но трябва да се съгласува с добавена опорна дума, назоваваща лицата, които съставляват дадена организация или са част от нея, напр. *членове, лидери* и др. Тогава конструкцията може да изглежда по следния начин: *членовете на Атака искат..., представителите на КТ „Подкрепа“ настояват..., евродепутатите от ГЕРБ взеха..., лидерите на ПФ подкрепят..., депутатите от СДС не очакват..., представителите от АБВ поискаха...*

В отделни случаи е възможна замяна на названието на партийната или институционална организация с названието на хората, които я съставляват, напр.: *атакаджииите искат..., подкрепаджиите настояват..., гербаджииите взеха..., патриотите подкрепят...* Тази трансформация обаче води и до промяна (снижаване) на стиловия регистър, т.е. текстът от неутрален става разговорен.

Гл. ас. д-р Цветелина Георгиева
Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“ – БАН

ЗА НЯКОИ НАЧИНИ ДА СЕ ИЗРАЗИ ЗНАЧЕНИЕТО ‘НЯМАМ ИЗГОДА’ В БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК

Тук ще разгледаме как се изразява значението ‘нямам изгода’ в ежедневната реч. Темата беше подсказана на автора от дочута реплика в разговор между софийски ученици. Един от тях коментира действие, което явно беше нежелано за него, с думите *не, забрави – това не ми е на оферта*. За ученическия жаргон е писано доста, той е един силен мотор, който постоянно опитва и понякога успява да вкарва в речта нови думи и изрази, но тук няма да коментираме това интересно езиково явление.

Не ми е оферта наследява широко разпространеното *не е (на) далавера*, а в по-старо време можем да намерим и експресивното *няма къораво* от фразеологизма *Да удариш къоравото*. Общото между трите изрази освен значението ‘нямам изгода’ е това, че те се градят около чужди думи – *оферта*, *далавера*, *къорав*. Разликата е в конотациите – *офертата* е честно търговско предложение, *далаверата* е нечестен начин да се печели, а третият израз е свързан с нечестен и неморален – да се отнеме от беззащитния, слепия – начин да се печели. Защо обаче изгодата е представена по различен начин: положително в по-новия израз и отрицателно в двата по-стари?

Бихме потърсили отговора на подобен въпрос в изграждането на **изгода** като концепт в българската лингвокултура. В този концепт се очертават „парчетата“ от значението му ‘нещо незаслужено’, ‘нещо случайно’ (тук е уместно да посочим и изрече *Да ударя джакпота*), ‘нещо неморално’. Това са любопитни щрихи, които можем да интерпретираме и да обясним в рамките на традиционната българска култура. Тя в по-голяма степен пренебрегва и дори осъжда личния успех и насърчава колективния дух. В най-ново време обаче личната инициатива става нещо похвално – оттук и изразът с думата *оферта*, който добавя едно ново „парче“ за изгодата ‘нещо, което обмислям и приемам’.

Гл. ас. Иво Панчев

*Секция за общо и сравнително езикознание
Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“ – БАН*